

Mariusz Dzięglewski, Aldona Guzik

Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie

Digitalizacja zasobów kultury w doświadczeniu twórców internetowych repozytoriów

Streszczenie

Digitalizacja zasobów kultury to bardzo złożony proces, który w Polsce rozpoczął się z końcem XX wieku. Składają się na nią: cyfrowa archiwizacja, udostępnianie i upowszechnianie zasobów szeroko rozumianej kultury. Twórcy repozytoriów zdigitalizowanych obiektów kultury są w tym przypadku skarbnicą wiedzy na temat przebiegu tego procesu. Badanie doświadczeń twórców portali pozwala na diagnozę problemów i barier w digitalizacji, udostępnianiu i upowszechnianiu cyfrowych kopii obiektów kultury. Badanie takie pozwala również na opis zmian jakie zaszły w tym obszarze w latach 2004–2014. W niniejszym artykule prezentujemy wyniki badań jakościowych jakie przeprowadziliśmy na początku 2016, a które miały na celu zarysowanie przebiegu procesu cyfrowej archiwizacji obiektów oraz wskazanie zmian zachodzących w tym obszarze.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe, digitalizacja, archiwizacja, udostępnianie, upowszechnianie, zasoby kultury

Wprowadzenie

W artykule przedstawiono analizę danych i wnioski wynikające z badania doświadczeń twórców portali internetowych, na których udostępniane są cyfrowe kopie zasobów kultury, takie jak: zbiory biblioteczne (książki, starodruki, mapy), archiwalne (dokumenty), muzealne (artefakty), audiowizualne (filmy, animacje), zabytki (makiety obiektów w technologii 3D) oraz cyfrowe kopie obiektów natury (np. minerały) i obiektów *born digital* (powstałe w formie cyfrowej). Badanie to zostało zrealizowane w ramach II etapu projektu „Cyfrowe praktyki i strategie upowszechniania i odbioru dziedzictwa kulturowego w Polsce w latach 2004–2014” współfinansowanego przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach programu „Obserwatorium Kultury”. Celem tego modułu był opis praktyk i strategii cyfrowej archiwizacji, udostępniania i upowszechniania zasobów na wybranych portalach internetowych w doświadczeniu ich twórców oraz zmian w tym zakresie w latach 2004–2014. Badanie doświadczeń twórców portali – zarówno pracowników instytucji publicznych, jak też i twórców archiwów społecznych – pozwala na diagnozę problemów i barier w digitalizacji, udostępnianiu i upowszechnianiu cyfrowych kopii obiektów kultury. Diagnoza taka jest tym bardziej cenna, iż

pozwala przyrzeć się procesowi digitalizacji w Polsce w ostatnich latach oczyma jego bezpośrednich, najbardziej zaangażowanych uczestników.

Digitalizacja w Polsce. Kluczowe pojęcia

Globalne procesy związane z szybkim rozwojem nowych technologii wymuszają na decydentach nowe rozwiązania w zakresie polityki digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego. Terminu „digitalizacja” używa się w kontekście działań prowadzonych przez instytucje, których głównym zadaniem jest gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie różnego rodzaju zbiorów. Narodowe Archiwum Cyfrowe podaje następującą definicję: „Digitalizacja polega na przekształceniu treści analogowej na cyfrową, a służy przede wszystkim zabezpieczeniu cennych zbiorów archiwalnych w formie cyfrowej, a następnie udostępnianiu dokumentów online” (<https://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/digitalizacja/>). W naszym badaniu przyjmujemy, że digitalizacja to nie tylko konwersja danych na formę cyfrową, ale złożony proces, na który składa się wiele czynności mających na celu zachowanie i udostępnienie zgromadzonych zasobów. A zatem definiujemy digitalizację jako proces, na który składają się następujące etapy: identyfikacja i selekcja dokumentów; ich przygotowanie, porządkowanie, konserwacja; zebranie podstawowych metadanych; konwersja cyfrowa; kontrola jakości kopii cyfrowych oraz metadanych; dostarczenie użytkownikowi dostępu do dokumentów (w postaci cyfrowej); utrzymanie kopii cyfrowych i metadanych, kopii zapasowych i planowanie na przyszłość. Ważne w naszych badaniach jest również pojęcie upowszechniania zdigitalizowanych zbiorów, które jest pojęciem szerszym od ich udostępniania, zawiera się w nim bowiem nie tylko techniczny aspekt umożliwienia dostępu do zasobów, ale przede wszystkim działania mające na celu promocję i dotarcie do szerokiego grona użytkowników.

Od lat 90. XX wieku liczba użytkowników Internetu w Polsce zaczęła systematycznie rosnąć. Według badań CBOS od 2010 roku użytkownicy internetu stanowią ponad połowę ogółu dorosłych Polaków (CBOS 2014), a według wyników *Diagnozy społecznej* w 2011 roku dostęp do internetu posiadało 54% gospodarstw domowych, zaś w roku 2013 już ponad 66% gospodarstw (Batorski 2013). Mimo szybko postępującego procesu informatyzacji w Polsce kwestie związane z cyfryzacją i digitalizacją dziedzictwa kulturowego stały się przedmiotem zainteresowania polskich władz dopiero na początku XXI wieku, aczkolwiek pierwsze działania digitalizacyjne podjęto już w latach 90. ubiegłego wieku (planowe skanowanie materiałów archiwalnych rozpoczęto w Archiwum Dokumentacji Mechanicznej, które przekształciło się w 2008 roku w Narodowe Archiwum Cyfrowe). Oficjalne inicjatywy i projekty związane z digitalizacją obejmują obecnie różnego rodzaju zbiory biblioteczne, audiowizualne, muzealne i archiwalne. W 2002 roku rozpoczęła działanie Polska Biblioteka Internetowa. Jej celem miało być ułatwianie dostępu do wiedzy i edukacji osobom, które mają do nich utrudniony dostęp np. niepełnosprawnym, czy mieszkającym z dala od ośrodków akademickich i kulturalnych. Obecnie oferuje ona głównie lektury szkolne i klasyczne polskie dzieła literackie. W 2006 roku została uruchomiona Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona oparta na zasobach

Biblioteki Narodowej. Zawiera ona nie tylko książki, ale także fotografie, rysunki, dokumenty życia codziennego, rękopisy, starodruki. W 2008 roku rozpoczęło działalność Narodowe Archiwum Cyfrowe, którego celem jest gromadzenie, przechowywanie i udostępnianie materiałów cyfrowych, fotografii, nagrań dźwiękowych oraz filmów, a także dalsza digitalizacja materiałów archiwalnych. W 2009 roku został powołany Narodowy Instytut Audiowizualny, którego misją ma być systematyczna digitalizacja i upowszechnianie dostępu do zrekonstruowanych i zapisanych cyfrowo materiałów (Dzięglewski, Juza 2015).

Różnorakie projekty digitalizacyjne były organizowane i finansowane przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego od 2007 roku. W 2011 roku ministerstwo powołało Program Wieloletni Kultura+, którego celem stała się poprawa dostępu do zasobów kultury oraz uczestnictwa w życiu kulturalnym zwłaszcza na terenach oddalonych od dużych ośrodków kulturalnych. Cel ten miał zostać osiągnięty poprzez modernizację i budowę infrastruktury bibliotecznej oraz digitalizację zasobów polskich muzeów, bibliotek i archiwów. W ramach PW Kultura+ działają również Centra Kompetencji w zakresie digitalizacji poszczególnych typów materiałów, które mają służyć pomocą ośrodkom digitalizującym zasoby dziedzictwa kulturowego.

Kluczową kategorią w naszych badaniach było również pojęcie dziedzictwa kulturowego. W przyjętym przez nas paradygmacie późnonowoczesnym dziedzictwo kulturowe będziemy rozumieć jako zindywidualizowaną, dynamiczną przestrzeń dyskursywną, w której na drodze interakcyjnej konstruowany jest rezerwuar zasobów kulturowych z przeszłości i powiązane z nim znaczenia (Nieroba, Czerner, Szczepański red. 2009: 8).

W interakcyjnej definicji dziedzictwa kulturowego kluczowe są nie tyle same obiekty dziedzictwa, co raczej znaczenia, jakie w procesie interakcji nadają im odbiorcy oraz proces „uwspólniania” tych znaczeń. Nowe interpretacje na przykład obiektów historycznych, doświadczanie styczności z nimi na drodze interakcji z obiektami oraz interakcji pomiędzy użytkownikami repozytoriów, ich twórcami i całą siecią osób „skupionych” wokół danego obiektu, stanowią podstawę społecznego konstruowania rzeczywistości historycznej oraz ciągłości tożsamości zbiorowej. W takim modelu obiekty dziedzictwa kulturowego stają się specyficznym medium i podstawą do powstawania nowych relacji społecznych. Interakcyjne podejście do dziedzictwa kulturowego, którego źródeł należy szukać w pragmatyzmie Georga Herberta Meada (1975) oraz interakcjonizmie symbolicznym jego ucznia Herberta Blumera (2007), tłumaczy nacisk jaki położono w naszym badaniu na zagadnienia związane z komunikacją społeczną. Obejmują one w szczególności komunikację pomiędzy twórcami i użytkownikami portali, sposoby udostępniania zasobów oraz potencjalne możliwości partycypowania użytkowników w konstruowaniu znaczeń (narracji) związanych z obiektami udostępnianymi w internecie.

Metodologia badania

Główny problem w niniejszym projekcie badawczym można sformułować w postaci pytania:

Jak przebiegał proces digitalizacji obiektów dziedzictwa kulturowego w Polsce w latach 2004–2014 w intersubiektywnym doświadczeniu twórców cyfrowych repozytoriów zawierających i udostępniających cyfrowe kopie tych obiektów?

W artykule posługujemy się pojęciami „inicjatywa oddolna”/portal „oddolny” oraz portal „odgórny”. Podział na portale „odgórne” i „oddolne” jest podziałem umownym, arbitralnym, który dotyczy przede wszystkim sposobu zarządzania podmiotem, a nie jego działalności. Wśród portali „odgórnych” wyróżniliśmy portale prowadzone przez następujące podmioty: instytucje państwowe (muzea, galerie), instytucje samorządowe (wojewódzkie, powiatowe, gminne), wspólne inicjatywy MKiDN oraz innych instytucji (samorządy, osoby prawne) oraz fundacje nadzorowane przez MKiDN. Do portali „oddolnych” zaliczyliśmy te portale, które są prowadzone przez: stowarzyszenia, fundacje nienadzorowane przez MKiDN, podmioty komercyjne, grupy nieformalne i osoby fizyczne. Jako podstawową jednostkę analizy przyjęliśmy wypowiedź pracownika instytucji kultury lub animatora „inicjatyw oddolnych”, którzy biorą czynny udział w działaniach związanych z digitalizacją i upowszechnianiem zasobów na portalu internetowym. Badanie objęło 19 autorów 11 różnych portali internetowych.

W projekcie postawiono następujące pytania szczegółowe:

W jaki sposób odbywa się proces cyfrowej archiwizacji obiektów? Jakie społeczne funkcje się z nim wiążą? Jakie zmiany zachodzą w tym obszarze?

W jaki sposób przebiega proces komunikacji pomiędzy twórcami i użytkownikami portali?

W jaki sposób zasoby cyfrowe udostępniane są użytkownikom? Jak się odbywa ich upowszechnianie?

Jak twórcy portali oceniają zmiany w obszarze cyfrowej archiwizacji, udostępniania i upowszechniania zasobów, których doświadczyli w latach 2004–2014?

Jakie są zagrożenia i słabe strony działalności respondentów w obszarze cyfrowej archiwizacji, udostępniania i upowszechniania zasobów?

W badaniu zastosowano metodę wywiadu w oparciu o technikę indywidualnego wywiadu pogłębionego (IDI). Dane zebrano posługując się częściowo ustrukturyzowanym scenariuszem do wywiadu pogłębionego. Scenariusz wywiadu składał się z pięciu głównych kategorii analitycznych: definiowanie pojęcia „dziedzictwo kulturowe”; praktyki i strategię działania w zakresie cyfryzacji dziedzictwa kulturowego; uwarunkowania cyfryzacji; współpraca z innymi podmiotami; kierunek rozwoju digitalizacji.

W większości przypadków przyjęto zasadę realizacji indywidualnych wywiadów z dwoma kategoriami respondentów powiązanych z jednym portalem. Pierwsza kategoria objęła osoby podejmujące decyzje merytoryczne dotyczące portalu, druga kategoria – specjalistów do spraw technicznych. Przy czym w przypadku wszystkich portali „oddolnych” trudno było jednoznacznie określić funkcję ich twórców, stąd wprowadzono kategorię „pracownik merytoryczno-techniczny” dla określenia osoby, która jednocześnie zajmuje się strategią, ideą, koncepcją związaną z prowadzeniem portalu jak też i technicznymi aspektami zarządzania treścią na witrynie. Dobór próby miał charakter celowy.

Wszyscy respondenci związani są z podmiotami, które mają swoją siedzibę w kilku województwach, w małych, średnich i dużych miastach. Są to: województwo mazowieckie (Warszawa), lubelskie (Lublin, Międzyrzec Podlaski), wielkopolskie (Leszno), małopolskie (Kraków), śląskie (Katowice), łódzkie (Łódź), pomorskie (Gdynia) i warmińsko-mazurskie (Elbląg). Portale, z którymi związani są respondenci, zostały utworzone w okresie od 1998 do 2014 roku. Wśród 19 respondentów znaleźli się zarówno pracownicy publicznych instytucji kultury jak i osoby zajmujące się tematem digitalizacji w sposób niesformalizowany, społeczny lub traktując swoją działalność jako przedsięwzięcie prywatne. Syntetyczną charakterystykę portali, z którymi związani są respondenci przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 1. Charakterystyka portali, z którymi związani są respondenci

Lp.	Nazwa witryny	Rok utworzenia portalu	Typ podmiotu	Lokalizacja podmiotu	Typ portalu (I etap badań)	Liczba respondentów
Portale „odgórne”						
2	Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”	1998	Instytucja samorządowa	Lublin	A	2
1	Cyfrowa Biblioteka Narodowa Polona	2006	Instytucja państwowa	Warszawa	A	2
5	Śląska Biblioteka Cyfrowa	2006	Instytucja samorządowa	Katowice	B	2
4	Fundacja im. Zofii Rydet	2011	Fundacja	Kraków	B	2
3	Muzeum Okręgowe w Lesznie	2012	Instytucja samorządowa	Leszno	B	2
6	Regionalna Pracownia Digitalizacji	2013	Instytucja samorządowa	Elbląg	A	1
Portale „oddolne”						
10	Wirtualne Muzeum Przedmiotów Kultu	2000	Osoba fizyczna	Lublin	D	1
9	Wirtualne Muzeum Secesji	2004	Osoba fizyczna	Warszawa	D	2
11	My Virtual Museum	2010	Podmiot komercyjny	Gdynia	C	2
8	Historius Międzyrzecza	2011	Osoba fizyczna	Międzyrzec Podlaski	D	1
7	Miastograf. Cyfrowe Archiwum Łodzian	2014	Stowarzyszenie	Łódź	C	2

Źródło: badanie własne, 2016

W pierwszym module badawczym podzielono portale na 4 typy: A – portale prowadzone przez podmioty realizujące cele „odgórne” agend rządowych o średnim lub wysokim stopniu otwartości na potrzeby użytkowników; B – portale prowadzone przez podmioty realizujące cele „odgórne” agend rządowych o niskim stopniu otwartości na potrzeby użytkowników; C – portale prowadzone przez podmioty podejmujące inicjatywę „oddolną” o średnim lub wysokim stopniu otwartości na potrzeby użytkowników; D – portale prowadzone przez podmioty podejmujące inicjatywę „oddolną” o niskim stopniu otwartości na potrzeby użytkowników. Stopień otwartości portalu na potrzeby użytkowników określono na podstawie sumy wartości dwóch wskaźników: indeksu dostępności oraz indeksu interaktywności portalu. Indeks dostępności określa poziom dostępu do cyfrowych kopii

zasobów kultury online na podstawie następujących kryteriów: brak odpłatności za korzystanie z portali i zasobów na nich zamieszczonych, dostosowanie portalu do przeglądania na urządzeniach mobilnych, udogodnienia dla osób niepełnosprawnych (międzynarodowe standardy Web Content Accessibility Guidelines 2.0) oraz wersje językowe strony. Indeks interaktywności portalu określa poziom wzajemnej komunikacji pomiędzy twórcami i odbiorcami oraz pomiędzy odbiorcami, który zdefiniowano na podstawie różnych formy aktywności przewidzianych przez twórców serwisu: możliwość zamieszczania komentarza przez użytkowników, konto w serwisie społecznościowym, możliwość udostępniania własnych zasobów przez odbiorców oraz takie aktywności jak: wydarzenia, gry edukacyjne i in. (Dzięglewski, Guzik 2016a).

Wywiady przeprowadzono w styczniu i lutym 2016 roku, w większości – w miejscu pracy lub zamieszkania respondentów. Transkrypcje wszystkich wywiadów poddano analizie treści. Poniżej przedstawiamy najważniejsze wnioski z niej płynące.

Organizacja procesu cyfrowej archiwizacji

Wszyscy respondenci uznają gromadzenie i archiwizowanie zasobów kultury za niezwykle istotne, głównie ze względu na to, iż wiele z tych zasobów łatwo może ulec zniszczeniu (bardzo stare, kruche przedmioty) lub zapomnieniu (zasoby niematerialne). Ich zdaniem archiwizacja pozwala przede wszystkim na lepsze zrozumienie *miejsca, w którym się jest* [R12], pogłębienie wiedzy na temat swoich korzeni, tożsamości lokalnej i narodowej oraz przechowanie ich dla przyszłych pokoleń. Respondenci zwrócili też uwagę na praktyczne aspekty kolekcjonowania zasobów, które wiążą się ze współczesnymi możliwościami technologicznymi. Zbieranie obiektów umożliwia obecnie ich cyfrową archiwizację i szeroki do nich dostęp, co pozwala na uniknięcie problemów związanych z dostępem do archiwów analogowych. Za obiekty, które szczególnie powinny podlegać gromadzeniu i archiwizowaniu, respondenci uznali z jednej strony – te, które najbardziej narażone są na zniszczenie, unikalne, szczególnie cenne, a z drugiej – te, które są istotne z punktu widzenia danej społeczności (regionu, narodu). Wśród tych pierwszych respondenci wymieniają zarówno zasoby materialne (obiekty najstarsze, kruche i łatwo ulegające zniszczeniu), jak i niematerialne (historie, opowieści dotyczące przeszłości). Można zauważyć, iż w ostatnich latach szczególnie nasilił się nacisk twórców portali (zarówno „oddolnych” jak i „odgórných”) na gromadzenie zasobów związanych z codziennym życiem (tzw. kultura codzienna) oraz zasobów, których nośnikami są „świadkowie historii”, takich jak: opowieści, legendy, biografie utrwalane w cyfrowej postaci historii mówionych.

W opinii respondentów digitalizacja to bardzo złożony i rozległy proces, który obejmuje swym zasięgiem kilka etapów: od pozyskania obiektu, aż po udostępnienie go na stronie internetowej. Najszerzej opisują go respondenci reprezentujący inicjatywy „odgórne”, uwzględniając nie tylko proces, ale i kwestie techniczne, takie jak: narzędzia (skanery i aparaty fotograficzne), jakość cyfrowego odwzorowania, jakość udostępnienia, a nawet wybór domeny:

To jest przeniesienie czegoś z formy takiej materialnej, takiej analogowej na cyfrową, która może być zapisana na dysku komputera, czy też na dysku flash. [...] to jest zawsze złożony proces. Czyli wiele czynników się na tę digitalizację składa. Od sprzętu poprzez proces, taki workflow. Zmianę tak naprawdę organizacji pracy instytucji. No, bo gdzieś musimy znaleźć miejsce i czas na wykonanie tego, musimy mieć ludzi, którzy będą to robić. Potem jest ten proces, który się określa digitalizacją, czyli fizycznie wzięcie kopii książki, położenie na skaner i zeskanowanie. To też często się określa, samą tę czynność, jako digitalizację. A potem jest jeszcze cała redakcja cyfrowa. No, bo jak mamy serię obrazków to, to jest tylko seria obrazków. Niepowiązana z niczym, więc cały jeszcze proces związany właśnie z powiązaniem tego z odpowiednimi metadanymi, ustawieniem ich w odpowiedniej kolejności, przygotowaniem do przeglądania dla użytkowników i później też decyzje czysto takie merytoryczne, chociażby o prawie autorskim. No i teraz czy ją mogą to pokazać w otwartym dostępie, w domenie publicznej, czy też muszą to ukryć? Czyli cały dodatkowy proces opracowania w instytucji. Czyli cały zbiór kroków, jaki musi zostać wykonany [R10].

W kilku wypowiedziach (głównie przedstawiciele inicjatyw „odgórnych”) pojawia się definiowanie digitalizacji w kategoriach dziejowej misji, jako zabezpieczenia dziedzictwa kulturowego lub spuścizny po przodkach, dla przyszłych pokoleń. Na przeciwnym biegunie znajdują się wypowiedzi przedstawiciele dwóch inicjatyw „oddolnych”, którzy definiują digitalizację w sposób wąski, techniczny, ograniczając się do uzyskania cyfrowego obrazu obiektu, przy czym oni również podkreślają, że jej głównym celem jest zachowanie dziedzictwa kulturowego, które łatwo może zostać utracone. Digitalizacja – w wąskim znaczeniu – dla większości respondentów nie jest celem samym w sobie. Zarówno sam proces, jak i jego efekty spełniają wiele funkcji w społeczeństwie. Analiza materiału empirycznego pozwala wyodrębnić najważniejsze dla respondentów funkcje digitalizacji: edukacyjną, upowszechniania wiedzy i rozwoju badań naukowych, zachowania dziedzictwa, udostępniania oraz upowszechniania dziedzictwa wśród szerokiego grona odbiorców, tworzenie sieci społecznej poprzez integrację lokalnej społeczności wokół portalu, historii regionu, czy państwa, a także budowanie tożsamości lokalnej, regionalnej, a nawet – narodowej (jest to podkreślane zwłaszcza przez twórców Śląskiej Biblioteki Cyfrowej, CBN Polony, Regionalnej Pracowni Digitalizacji oraz portalu Miastograf. Cyfrowe Archiwum Łódzian). Podsumowując wypowiedzi respondentów, możemy stwierdzić, iż zwracają oni uwagę przede wszystkim na społeczne funkcje digitalizacji, natomiast funkcje ekonomiczne są celami wtórnymi.

Respondenci są zgodni, co do efektów digitalizacji. Jest to zjawisko mające pozytywne konsekwencje zarówno dla upowszechnienia obiektu, jak i odbiorców. Ucyfrowiony przedmiot „zyskuje” w tym sensie, że następuje upowszechnienie wiedzy o samym obiekcie, jego historii, miejscu powstania, przechowywania itp. Dzięki procesom digitalizacji do obiektu może dotrzeć szerokie grono odbiorców, zarówno do wersji oryginalnej, jak i cyfrowego odwzorowania. Ponadto – jak zauważają respondenci – pewne zasoby poddane ucyfrowieniu zostają niejako „przywrócone do życia”. Część „ukrytych zasobów” przechowywanych np. w magazynach, czy w rodzinnych domach twórców staje się dostępna dla wszystkich, czyli staje się dobrem wspólnym. Dzięki digitalizacji następuje zabezpieczenie zbiorów (zwłaszcza tych

zagrożonych). Cyfryzacja nie wyklucza udostępniania oryginału jednak służy jego trwałości, *można nawet powiedzieć, przedłużeniu jego żywota po prostu* [R3]. Jednak – jak zgodnie stwierdzają respondenci – najważniejsza jest styczność pomiędzy obiektem a odbiorcą, i tu digitalizacja staje się ogromnym udogodnieniem. Odbiorcom digitalizacja zapewnia nieograniczony i łatwiejszy dostęp do zasobów, niweluje bariery dostępu do kultury dla osób niepełnosprawnych, wykluczonych ze względów ekonomicznych, czy geograficznych, ułatwia pracę naukową, zarówno dla uczniów i pracowników szkół, jak i naukowców. Dla pracowników instytucji, digitalizacja to przede wszystkim udogodnienie w pracy: pozwala łatwiej i szybciej wyszukiwać obiekty, cyfrowe odwzorowania mogą być przez nich ponownie wykorzystane np. w publikacjach, pracach związanych z grafiką, sztuką. W przypadku instytucji kultury – zdigitalizowane obiekty działają jak „magnes”, ich rolą może być przyciąganie nowych odbiorców, którzy zobaczyli coś ciekawego w Internecie i jest to dla nich zachętą do odwiedzenia muzeum, a więc digitalizacja promuje instytucje kultury. Analizując wypowiedzi respondentów, odnajdujemy tylko trzy negatywne opinie dotyczące efektów digitalizacji – wszystkie ze strony przedstawicieli muzeów, którzy stwierdzili, że w wyniku digitalizacji fizycznie muzea mogą stracić odbiorców na rzecz tych wirtualnych. Skanowany obiekt może ulec w jakimś stopniu zniszczeniu np. przez naświetlenie, a cyfrowa reprodukcja może być gorsza niż oryginał.

Motywacją do realizowania projektów digitalizacyjnych zarówno dla respondentów reprezentujących instytucje „odgórne”, jak i „oddolne” była świadomość tego, iż taki jest wymóg czasu, jeden z respondentów używa nawet określenia *konieczność dziejowa, światowy trend* [R11], który jest rezultatem postępu technologicznego i rozwoju internetu:

[...] ale jeśli chodzi o sam proces digitalizacji i tego, że kultura czy instytucje kultury powinny działać w sieci, to jest kwestia po prostu tego, że no internet jest takim [...] miejscem, sieć jest miejscem kultury po prostu. [...] myślę, że jesteśmy w takich czasach, kiedy dzieje się coś niesamowitego i duża część naszej komunikacji, duża część naszej aktywności, właśnie związanej z kulturą czy dziedzictwem kulturowym właśnie odbywa się w sieci [R13].

Inspiracją dla podjęcia digitalizacji było również przekonanie twórców portalu, o posiadaniu unikalnych zasobów, którymi należy się podzielić z innymi, z szerokim gronem odbiorców, czy nawet „pochwalić się” nimi na zewnątrz (Śląska Biblioteka Cyfrowa, Wirtualne Muzeum Secesji). Ponadto, cyfrowa archiwizacja okazała się – w odczuciu respondentów – drogą umożliwiającą tym instytucjom realizację głównej idei ich działalności (np. Miastograf. Cyfrowe Archiwum Łódzian). W przypadku dwóch największych inicjatyw „odgórnych” (CBN Polona i Śląska Biblioteka Cyfrowa), jako instytucji digitalizujących głównie zasoby biblioteczne, motywacją jest zły stan posiadanych zbiorów (np. starodruków, czasopism). Ponadto w opinii tych respondentów ważny okazał się aspekt finansowy, po 2004 roku bowiem pojawiły się konkursy i granty umożliwiające taką działalność. Jeden z respondentów stwierdził, że digitalizacja okazała się dla jego ośrodka szansą zaistnienia na rynku instytucji kultury, gdyż nie posiadała ona własnych zasobów, a pozyskanie cyfrowego odwzorowania i udostępnienie ich w Internecie było najlepszym i najbardziej dogodnym sposobem na rozwiązanie tego problemu. Podsumowując, wszyscy

respondenci zgodnie przyznają, że: *to jest najlepszy sposób gromadzenia rzeczy, które są ulotne, delikatne, mogą ulec zniszczeniu. To jest najtańsza, tak naprawdę i najszerszej dostępna metoda, której można użyć do tego* [R19].

Prace związane z digitalizacją w dziedzinie na jedenaście analizowanych ośrodków wykonywane są samodzielnie przez ich pracowników. W przypadku dwóch pozostałych jedna (MyViMu) pozyskuje już zdigitalizowane zasoby i udostępnia je na swoim portalu, przy czym sam proces udostępnienia (zamieszczenia na witrynie) również leży po stronie osób lub instytucji użyczających cyfrowe odwzorowania. Natomiast druga instytucja (Fundacja im. Zofii Rydet) zleca digitalizację na zewnątrz, do wyspecjalizowanej firmy prywatnej przekazując jej zarchiwizowany zasób. Siedem instytucji: cztery „odgórne” i trzy „oddolne”, digitalizuje głównie własne zasoby. Analizując wypowiedzi przedstawicieli instytucji „odgórnych” możemy stwierdzić, iż we wszystkich tych ośrodkach sposób organizacji procesu digitalizacji jest bardzo precyzyjnie określony za pomocą zewnętrznych standardów wyznaczonych przez organy centralne np. NiMOZ, czy Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych. Ponadto w toku prac wszystkie ośrodki wypracowały wewnętrzne procedury, aczkolwiek jeden z respondentów przyznaje, że jeśli chodzi o digitalizację w technologii 3D dopiero wypracowywane są pewne zasady. Na uwagę zasługuje CBN Polona, która dysponuje Repozytorium Cyfrowym Biblioteki Narodowej – autorskim systemem, który z jednej strony przeprowadza pracowników przez cały proces digitalizacji, a z drugiej – sam po wgraniu plików i połączeniu ich z metadanymi automatycznie dokonuje kilku operacji, aż do udostępnienia cyfrowego obiektu na portalu.

Wszystkie analizowane instytucje posiadają wydzielone pracownie, przy czym w przypadku CBN Polona i Śląskiej Biblioteki Cyfrowej są to odrębne jednostki („Zakład Zbiorów Cyfrowych” i „Dział Mediów Cyfrowych”) składające się z kilku pracowni, które są odpowiedzialne za poszczególne etapy procesu digitalizacyjnego. Liczba pracowników jest zróżnicowana od stu – CBN Polona, do kilku w przypadku Regionalnej Pracowni Digitalizacji, czy Muzeum Okręgowego w Lesznie. We wszystkich analizowanych instytucjach (oprócz Regionalnej Pracowni Digitalizacji) cyfrowej archiwizacji poddawane są zasoby własne. Przebieg prac również jest podobny i składa się z kilku etapów. Prace rozpoczynają się od decyzji dotyczącej konkretnego tematu, obiektu, czy zbioru, który ma zostać opracowany, następnie pracownicy „techniczni” archiwizują je cyfrowo w pracowni digitalizacyjnej, a później kopie-matki trafiają na dyski macierzowe. Kolejnym etapem są prace związane z edycją, opisem i przygotowaniem zasobów do publikacji. W przypadku CBN Polona, Śląskiej Biblioteki Cyfrowej i Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN” prace te są przeprowadzane przez pracowników „merytorycznych” z wykorzystaniem specjalnego oprogramowania. Końcowym etapem jest udostępnienie ucyfrowionego obiektu na platformie ośrodka digitalizacyjnego. Wszystkie pracownie digitalizacyjne dysponują bardzo profesjonalnym sprzętem. Działania digitalizacyjne stanowią codzienną praktykę w trzech instytucjach. Pracownicy Muzeum Okręgowego w Lesznie i Regionalnej Pracowni Digitalizacji określają je mianem procesu cyklicznego – „od projektu do projektu”. Tylko w przypadku dwóch inicjatyw „oddolnych” jest to praca dorywcza, poboczna (Historius Międzyrzeca i Wirtualne Muzeum Secesji).

Z analizy wypowiedzi respondentów związanych głównie z portalami „odgórnymi” wynika, że w swojej pracy kierują się wytycznymi i standardami pochodzącymi z instytucji odgórnych np. NiMOZ, Naczelna Dyrekcja Archiwów Państwowych, Centrum Cyfrowe Polska, które chętnie dzielą się wypracowanymi przez siebie standardami, dobrymi praktykami i procedurami np. w ramach szkoleń. Respondenci przyjęli je w swojej pracy, aby uniknąć błędów i wykorzystać doświadczenie ośrodków z dłuższym stażem pracy w tej dziedzinie. Wzorce podpatrywane są także u zagranicznych partnerów, np. twórcy CBN Polony na początku swojej działalności wzorowali się na francuskiej Gallice. Standardy digitalizacyjne implementowane są też od współpracowników krajowych, np. twórcy portalu Miastograf. Cyfrowe Archiwum Łódzian zapożyczyli je od pracowników dwóch instytucji: Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” z Lublina i Ośrodek Karta z Warszawy. Jednak w większości przypadków standardy zostały wypracowane wewnątrz instytucji, spisane, wdrożone i stały się codzienną praktyką w analizowanych instytucjach. Respondenci przyznają, że w miarę upływu lat są one aktualizowane i dostosowywane do zmieniającej się rzeczywistości.

Udostępnianie i upowszechnianie zasobów. Użytkownicy portali

Udostępnienie zasobów w Internecie – w opinii twórców portali – jest właściwym celem digitalizacji. Stąd dążenie podmiotów, które reprezentują respondenci do udostępniania wszystkich zdigitalizowanych zbiorów, bez żadnych ograniczeń. Choć zdarzają się wyjątki od tej reguły. „Historie mówione” nie są publikowane w całości, zdarza się też, iż właściciele niektórych materiałów nie życzą sobie ich upublicznienia za ich życia. Ponadto, jeden z respondentów stwierdził, że udostępnienie wszystkiego w sieci, może spowodować spadek liczby odbiorców instytucji kultury w rzeczywistym świecie: *W procesie digitalizacji, jako procesie nie widzę żadnych zagrożeń. Natomiast widzę zagrożenia w takim powszechnym udostępnianiu, bo ja nigdy nie wiem do końca, co ten obiekt, to pismo, dokument, który zdigitalizowaliśmy w dobrej wierze, jaki on może odnieść skutek* [R6].

Twórcy portali udostępniają zdigitalizowane zasoby – o ile to możliwe – w otwartym dostępie, na licencji Creative Commons. Wyjątkiem jest Regionalna Pracownia Digitalizacji, której pracownicy są w trakcie jej wdrażania. Część zbiorów (np. *born digital*) udostępniona jest tylko w czytelni biblioteki. Respondenci przyznają, że nie udostępniają na swoich portalach zbiorów, które wciąż są chronione, tych, które są w trakcie digitalizacji oraz obiektów, na które nie uzyskano licencji. Większość zasobów dostępna jest nieodpłatnie do celów niekomercyjnych (np. w edukacji). Część respondentów postrzega swoją działalność w kategorii pośrednictwa między właścicielem zbiorów a użytkownikiem:

My, na przykład, jako archiwum, nie rościmy sobie żadnych praw do tych zdjęć. [...] My jesteśmy takim jakby pośrednikiem właśnie, takim repozytorium, pomiędzy tym właścicielem a odbiorcą [...] no chyba, że sami gdzieś poszukujemy tych zdjęć i, na przykład, autor jest nieznan. Wtedy też zaznaczamy, no i tutaj kategoria dzieła osieroconego po-maga... [R7].

W przypadku instytucji „odgórnych”, zazwyczaj istnieje dział/komórka, w której odpowiednio przeszkoleni pracownicy zajmują się udostępnianiem zdigitalizowanych obiektów. Jak dodają rozmówcy, jest to działalność wystandaryzowana, zachynająca się od wyboru wizerunku, który ma być udostępniiony. Następnie obiekt podlega edycji, kategoryzuje się go i dodaje opis (metadane) – również według standardowego wzoru, po czym podejmuje się decyzję o rodzaju publikacji. Respondenci przyznają, że w procesie udostępniania ważne są dla nich kwestie technologiczne, tak, aby użytkownicy mieli dostęp do zasobu na wszystkich urządzeniach. Jak wynika jednak z analizy przeprowadzonej w I etapie projektu (Dzięglewski, Guzik 2016a), niewiele portali jest w pełni responsywnych. Wyjątkiem wśród instytucji „odgórnych” jest Fundacja im. Zofii Rydet, która zleca udostępnianie zarchiwizowanych zasobów zewnętrznej firmie informatycznej. W instytucjach „oddolnych” udostępnianiem zajmuje się zazwyczaj twórca portalu. Tylko w przypadku portalu MyViMu istnieją dwie możliwości udostępniania zasobów: obiekt/y mogą dodać na stronę jego „dostawcy” lub pracownicy portalu. Jak zaznaczają respondenci – w projekcie zatrudniono osobę, która pilnuje kwestii prawnych i dba o to, aby obiekty były odpowiednio skatalogowane, co zabezpiecza je przed „kradzieżą”. Twórcy pozostałych inicjatyw „oddolnych”, albo podejmują starania w kierunku wdrożenia licencji Creative Commons (Miastograf. Cyfrowe Archiwum Łodzian), albo przyznają się, iż do tej pory nie przywiązywali do tej kwestii większej wagi:

No powiem szczerze, że my się nigdy nie zastanawialiśmy. Teraz dopiero jak ja mam większą wiedzę dotyczącą prawa autorskiego. (Z tym) się zetknąłem w muzeum, dopiero teraz się nad tym zastanawiamy. Do tej pory to nie było zabezpieczane. My tam podpisywaliśmy te teksty i te fotografie. To była jedyna taka wskazówka dla korzystających. Natomiast wiemy skądinąd, że nasze zdjęcia no krążyły po internecie. Bo jesteśmy jakoś tam aktywni w tych grupach różnych dyskusyjnych i często trafiamy po prosu na własne zasoby, które ktoś tam sobie ściągnął i komuś tam przesłał, zaprezentował i tak dalej. Także jakoś się nie oburzamy z tego powodu [R16].

Z wypowiedzi respondentów wynika, że zasoby portali, z którymi są oni związani, mogą mieć bardzo szerokie grono odbiorców. Jeden z respondentów zaznacza, że są to wszyscy, którzy interesują się dziedzictwem. Zarówno w przypadku instytucji „odgórnych”, jak i „oddolnych” pojawiają się takie kategorie, jak: hobbyści, pasjonaci (historii, miejsca zamieszkania, dziedziny naukowej), uczniowie, studenci, naukowcy, artyści, pracownicy instytucji kultury. Zarówno młodzież, osoby dorosłe, jak i seniorzy. Po przeprowadzeniu analizy możemy wnioskować, iż grono odbiorców zazwyczaj jest związane z profilem danego portalu. CBN Polona, czy Śląska Biblioteka Cyfrowa mają odbiorców wśród uczniów, studentów i naukowców (w przypadku Polony stworzono specjalny serwis popularnonaukowy dedykowany uczniom i studentom). Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” ma odbiorców głównie wśród mieszkańców Lublina i Lubelszczyzny oraz turystów, dla których strona pełni rolę przewodnika. Fundacja im. Zofii Rydet skupia fotografików, a Wirtualne Muzeum Przedmiotów Kultu – religioznawców. Ciekawym przypadkiem jest inicjatywa „oddolna” MyViMu – zrzesza ona kolekcjonerów, poszukiwaczy artefaktów, profesjonalistów, którzy na jej portalu tworzą swoje własne muzea. Jak twierdzą

jej twórcy, portal skierowany jest także do osób, które poszukują w internecie ciekawostek (np. dziennikarzy). Na uwagę zasługuje również kolejna inicjatywa „oddolna” – portal Miastograf. Cyfrowe Archiwum Łodzian, którego odbiorcami są fani rodzinnych opowieści fotograficznych.

Większość twórców portali identyfikuje swoich odbiorców przy pomocy różnych narzędzi. Najczęściej są to: statystyki Google Analytics, „polubienia” na portalach społecznościowych, liczniki wejść na stronę, czy na obiekt, maile, ankiety, wywiady, komentarze, rejestracja „ściągnięć”. Interesująca jest inicjatywa twórców portalu Miastograf, którzy są socjologami i prowadzą profesjonalne badania odbiorców (ankiety, grupy fokusowe). Tylko dwóch respondentów (przedstawicieli instytucji „odgórnych”) przyznało, że nie podejmują większych działań zmierzających do identyfikacji swoich odbiorców, bo jak twierdzą *tak naprawdę odbiorca jest anonimowy* [R12].

Twórcy portali zdają sobie sprawę z konieczności dotarcia z ich ofertą do nowych odbiorców. W ocenie naszych respondentów są oni pozyskiwani głównie na dwa sposoby: przez kontakt bezpośredni i pośrednio – za pomocą mediów (tradycyjnych i nowych). Do pierwszej grupy twórcy portali zaliczają: kontakt poprzez uczestnictwo w lokalnych wydarzeniach, wystawach, organizowanie warsztatów i prezentacji skierowanych do uczniów i studentów, uczestnictwo w szkoleniach branżowych, organizowanie konkursów dla lokalnej społeczności, czy rekomendacje dotychczasowych użytkowników portalu. Do drugiej kategorii respondenci zaliczyli: funkcjonowanie strony na portalu społecznościowym (głównie Facebook, Twitter, YouTube), pozycjonowanie strony w Internecie, mailing do zewnętrznych baz, płatna reklama (np. banery, czy reklama na autobusach), współpraca z mediami, np. artykuły w czasopismach branżowych i artykuły sponsorowane, zaproszenie do TV (Fundacja im. Zofii Rydet). Tylko trzech respondentów (dwóch reprezentujących inicjatywy „odgórne” i jeden „oddolną”) stwierdziło, iż nie potrzebują dodatkowej promocji w celu pozyskiwania nowych odbiorców, bo *ich działalność broni się sama* [R6].

Analizując wypowiedzi respondentów – zarówno instytucji „odgórnych”, jak i „oddolnych” – stwierdzamy, że odbiorca może podejmować wiele działań na prowadzonych przez nich portalach. Zazwyczaj sprowadzają się one jednak do „biernego” korzystania ze stron oferujących dostęp do zdigitalizowanych zasobów. Na potwierdzenie tej obserwacji można przytoczyć wypowiedź przedstawiciela jednej z instytucji „oddolnych”: *Chociaż jestem trochę rozczarowana tym odbiorem, bo obserwujemy głównie te osoby jako biorców. Wyłącznie. Tak jakby ich wiedza na ten temat nie jest za duża, w związku z tym, przyjmują te treści, które tam się pojawiają, ale nie dyskutują z nimi* [R16]. Jak przyznają twórcy portali, odbiorcy najczęściej: przeglądają strony, oglądają zasoby, czytają zawarte na portalach treści, odsłuchują materiały audio i kopiują zawartość portali zazwyczaj w celach naukowych (o ile obiekty są udostępnione w domenie publicznej).

Szczególną kategorią odbiorców są „aktywni” użytkownicy analizowanych stron, którzy mogą współtworzyć lub tworzyć od podstaw ich zasób. Przykładowo, twórcy „oddolnej” inicjatywy Miastograf. Cyfrowe Archiwum Łodzian umożliwiają swoim użytkownikom – po wcześniejszym zalogowaniu się na stronie

– dodawanie swoich rodzinnych zdjęć do zasobów portalu. Z podobną inicjatywą wyszła Fundacja im. Zofii Rydet (instytucja „odgórna”), która ma odrębną kolekcję zdjęć użytkowników portalu, stworzonych na wzór cyklu „Zapis socjologiczny” Zofii Rydet. Co więcej, w miejscowościach, z których pochodzą autorzy zdjęć twórczynie portalu zorganizowały warsztaty fotograficzne dla dzieci połączone z promocją zdjęć Zofii Rydet. Portalem, który zdecydowanie wychodzi naprzeciw swoim użytkownikom jest Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN” (instytucja „odgórna”), której twórcy przewidzieli szerokie spektrum aktywności dla swoich odbiorców. Oprócz wyżej wymienionych, użytkownicy tego portalu mogą wykorzystywać cyfrowe kopie w różnego rodzaju grach i zabawach edukacyjnych, np. wirtualne spaceru po Lublinie (projekt Lublin 2.0), czy po mieszkaniu z okresu PRL. Natomiast portalem, który od podstaw tworzą jego użytkownicy jest MyViMu, gdzie po zalogowaniu kolekcjonerzy, hobbyści, pasjonaci zakładają własne wirtualne muzea, udostępniając w nich swoje kolekcje. Jego odbiorcy mają poza tym wiele innych możliwości korzystania ze strony: tagowanie, komentowanie na powiązanych portalach społecznościowych, oglądanie, odsłuchiwanie, tworzenie rankingów, forum, zgłaszanie problemów przez maila itp. Nie mogą natomiast kopiować cyfrowego odwzorowania obiektów na własny komputer.

Dla respondentów reprezentujących instytucje „odgórne” niezwykle istotnym zagadnieniem jest upowszechnianie zdigitalizowanych i udostępnionych na portalu zasobów. Obszar ten stanowi ważny element w ich działalności i przyjmuje bardzo zróżnicowane formy. W przypadku respondentów reprezentujących portale „oddolne” upowszechnianie w niektórych przypadkach ma drugorzędne znaczenie (ważniejsze jest digitalizowanie i udostępnianie) oraz zajmuje znacznie mniej miejsca w działalności respondentów. Na pytanie o sposoby upowszechniania zasobów – wielu respondentów przede wszystkim wskazuje sam portal internetowy – jako sposób na dotarcie do szerokiego grona odbiorców (prezentacja obiektów, narracje, blog). Istotną rolę w upowszechnianiu zasobów – zdaniem respondentów – odgrywa właściwe pozycjonowanie strony. Dopiero w dalszej kolejności respondenci wskazują na inne kanały i sposoby upowszechniania zasobów. Są to praktyki związane z promocją portalu w Internecie, następnie – podczas organizowania i uczestnictwa respondentów w wydarzeniach, dopiero w dalszej kolejności – tradycyjne media: radio, telewizja, prasa czy kampanie reklamowe. Niemal wszyscy respondenci (bez względu na typ portalu) wskazali jako istotny kanał upowszechniania zasobów fanpage na portalu Facebook, na którym umieszczane są linki do zasobów portalu. Praktyka zamieszczania linków jest bardzo często wskazywana przez respondentów, jako skuteczny sposób upowszechniania zasobów. Linki do zdigitalizowanych zasobów umieszczane są na innych witrynach i portalach społecznościowych, na Wikipedii i internetowych grupach dyskusyjnych. Większe instytucje „odgórne” często w ramach szerokiego udostępniania zbiorów przekazują swoje zasoby do udostępniania przez duże portale-wyszukiwarki – Federację Bibliotek Cyfrowych, Polonę i Europeaną. Niektórzy respondenci w celu promocji portalu wykorzystują też listy mailingowe. Ciekawym rozwiązaniem promocyjnym jest zbudowanie mechanizmu promowania portalu przez użytkowników witryny My Virtual Museum:

Wyszliśmy też z założenia, że stworzyliśmy taki mechanizm dla naszych użytkowników, który pozwala im na samodzielną promocję. Wyszliśmy z prostego założenia, że lepiej mieć, nie wiem, 10000 marketingowców niż 1. Każdy będzie sam najlepiej potrafił zaprezentować swoje dzieła i w tym celu są specjalne mechanizmy, czyli mogą swoje banery automatycznie wygenerować, zamieszczone w stopkach na różnych forach dyskusyjnych. Oni sami to jakby promują [R18].

Innymi sposobami upowszechniania zasobów są wszelkiego rodzaju wydarzenia, w których uczestniczą respondenci. Ta forma promocji wykorzystywana jest tylko przez podmioty takie, jak stowarzyszenia czy instytucje samorządowe. Do tego typu promocji zaliczyć można: działania w przestrzeni miejskiej, uczestnictwo w targach nowych technologii, wystawy (we współpracy z innymi organizacjami, np. muzeami), organizowanie konkursów, prezentacji, udział w konferencjach i innych działaniach, które umożliwiają zbudowanie środowiska ludzi wokół danej inicjatywy. Jeszcze inną formą upowszechniania zasobów jest działalność edukacyjno-szkoleniowa, również zarezerwowana głównie dla instytucji posiadających doświadczenie i osobowość prawną. Działalność ta polega na szkoleniach, warsztatach dla młodzieży, nauczycieli i prowadzeniu zajęć edukacyjnych dotyczących zdigitalizowanych zasobów. Formą upowszechniania stosowaną przez podmioty posiadające na ten cel środki finansowe (głównie podmioty zinstytucjonalizowane) jest rozpowszechnianie zasobów poprzez ponowne użycie ich kopii cyfrowych w publikacji książkowej (album) lub prasowej. Respondenci reprezentujący duże instytucje państwowe czy samorządowe wskazują na tradycyjne sposoby promocji swojej działalności poprzez reklamę w autobusach, radio (audycje radiowe), telewizję czy prasę (tygodniki opinii, prasa regionalna). Wskazują też na fakt, iż samo zastosowanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych jest już samo w sobie upowszechnianiem zasobów – pozwala pozyskać nowych użytkowników portalu. Dobrym przykładem jest wykorzystanie aplikacji na urządzenia mobilne z zastosowaniem rzeczywistości poszerzonej w działalności Ośrodka „Brama Grodzka – Teatr NN”: *wejście w każdą z tych nowych technologii jest też jakiegoś rodzaju promocją, bo ludzie, dzięki temu, że to jest w jakimś nowym medium, czyli na przykład w aplikacji z poszerzoną rzeczywistością, czy to są modele 3D [R13].*

Zdecydowana większość respondentów twierdzi, iż ich działalność związana z upowszechnianiem zasobów nie wiąże się z żadną długofalową strategią. Ci respondenci, którzy definiują ją w kategoriach strategii lub „filozofii” działania określają jej cele w sposób bardzo ogólny, jako np. upowszechnianie poprzez opowiadanie/narrację, pokazanie dziedzictwa kulturowego w sposób niebanalny, ciekawy; dotarcie do jak największej liczby odbiorców i ułatwienie im korzystania z zasobów. W większości przypadków zamiast długofalowej strategii respondenci wskazują na wiele opisanych powyżej działań upowszechniających, które prowadzone są w sposób nieskoordynowany, intuicyjny, często doraźny. Respondenci twierdzą, iż w dobie szybko zmieniających się technologii trudno jest tego typu działalność ująć w ramy strategii. Niektórzy z nich w sposób świadomy stawiają na działania spontaniczne, „wirusowe”, oparte na „marketingu szeptanym”, jako na najskuteczniejszej formie upowszechniania. Inni respondenci, w szczególności reprezentujący

inicjatywy „oddolne” przyznają, iż brak strategii utrudnia im działanie, ale wynika z niewiedzy, czasem z zagubienia i uczenia się na własnych błędach.

Zmiany i ich ocena w opinii twórców portali

Na zmiany w procesie digitalizacji i ich ocenę istotny wpływ ma rok rozpoczęcia działalności w tym obszarze oraz doświadczenie zgromadzone przez twórców portali. W naszych badaniach reprezentowane są podmioty, które rozpoczęły digitalizować zasoby w następujących przedziałach czasowych: 2011–2014 – pięć portali, 2004–2006 – trzy portale, do 2004 – dwa i 2007–2019 – jeden portal (diagram 1). Oznacza to, że w chwili badania doświadczenie respondentów było bardzo zróżnicowane: od roku (Miastograf) do 18 lat („Brama Grodzka – Teatr NN”).

W przypadku „pionierów” działalności digitalizacyjnej („Brama Grodzka – Teatr NN”) łatwiej jest prześledzić poszczególne etapy i wskazać punkty zwrotne. Działalność ta może też być jednocześnie ilustracją procesów zachodzących w Polsce w badanym okresie. Jednocześnie, analiza podmiotów, które rozpoczęły działalność w późniejszym okresie pozwala na rzetelną charakterystykę właśnie tego okresu, który cechować się będzie odmiennymi standardami, technologiami, podejściem respondentów do prac digitalizacyjnych niż pozostałe okresy. Trudniej natomiast było respondentom związanym z portalami o niewielkim „stażu” wskazać jakieś istotne punkty zwrotne czy etapy w ich działalności. W przypadku portali „odgórnych” proces zmian można opisać jako kierunkowy, natomiast w przypadku portali „oddolnych” ma on bardziej charakter cykliczny związany z inną organizacją czasu pracy.

Przebieg zmian w działalności respondentów można przedstawić na dwóch poziomach: w odniesieniu do czasu „obiektywnego” (ze wskazaniem konkretnych lat) oraz w odniesieniu do „czasu instytucji”. W tym drugim przypadku, który dominuje w wypowiedziach respondentów można wyróżnić trzy „momenty”: początek działalności, punkty zwrotne i stan obecny. W przypadku respondentów reprezentujących instytucje „odgórne” początek działalności wiąże się z „mozolnymi” [R1] intuicyjnymi działaniami, co wynikało z braku podstawowej wiedzy w zakresie digitalizacji (w szczególności respondentów zaczynających działalność pod koniec lat 90. XX wieku i na początku XXI). Respondenci wskazują, iż ich działania często były nieprzemysłane (np. pierwsze próby skanowania obiektów), co prowadziło do błędów, a w konsekwencji zmuszało ich do ponownego wykonania tej samej pracy. Respondenci reprezentujący duże instytucje (Polona, „Brama Grodzka – Teatr NN”) wspominają, iż na początku ich działalności digitalizacja prowadzona była przez niewielką liczbę osób (pojedyncze stanowiska). Twórców portali „odgórnych” cechował brak świadomości i problemów związanych z prawami autorskimi. W obszarze technologii respondenci korzystali z własnego wewnętrznego systemu informatycznego do archiwizowania zasobów i ich udostępniania. Infrastruktura i sprzęt, z którego korzystano na początku działalności – jak wspominają respondenci – była o kilka generacji starsza niż używana obecnie, często w przypadku skanerów – bardzo inwazyjna dla żywotności historycznych obiektów. Kopie cyfrowe w pierwszych latach działalności instytucji były archiwizowane na płytach

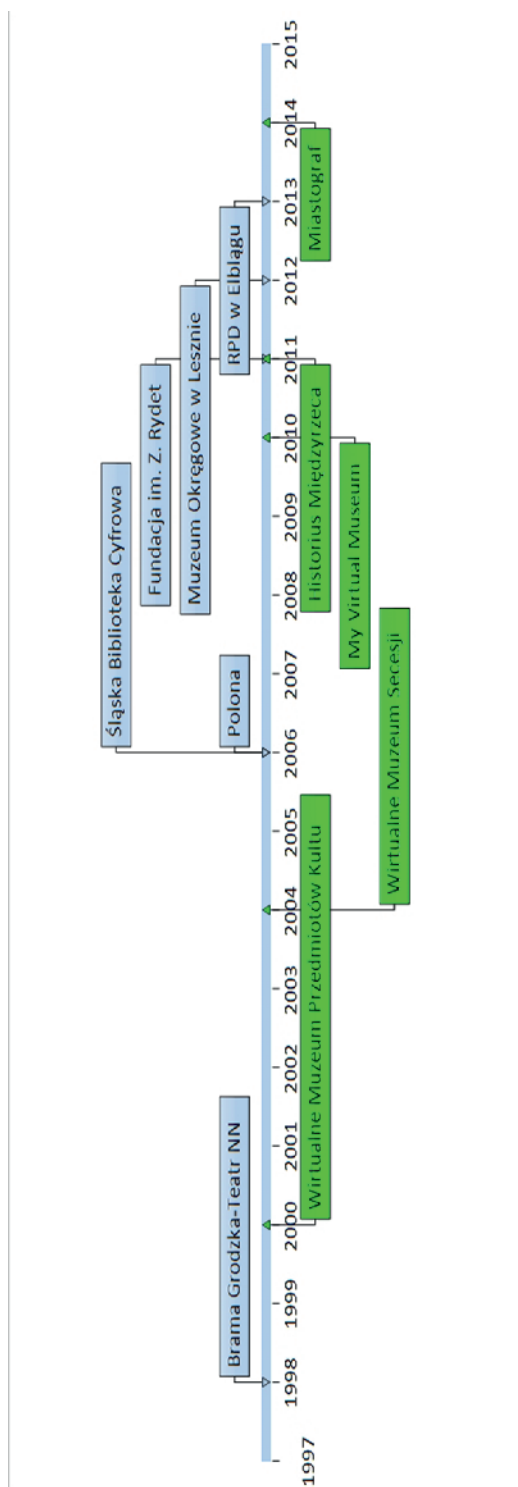

Diagram 1. Rok rozpoczęcia działalności podmiotów reprezentowanych przez respondentów

CD, dyskach komputerowych i przenośnych dyskach twardych. Okresem przejściowym w działalności instytucji ogólnych jest czas „uczenia się”, zdobywania wiedzy, kompetencji i umiejętności w zakresie tworzenia i archiwizowania cyfrowych kopii. Kompetencje te respondenci pozyskiwali stopniowo w ramach uczestnictwa w szkoleniach z zakresu wprowadzania procedur i uczestnictwa w krajowych i międzynarodowych konferencjach. W tym okresie powstają standardy digitalizacji i archiwizacji zasobów, często wypracowane przez respondentów w oparciu o wytyczne oraz dobre praktyki instytucji zachodnich. Komentując obecny stan organizacji procesu digitalizacji w swoich instytucjach respondenci zwracają uwagę na wysoce wystandaryzowaną formułę działalności, powiększenie liczby kadry i wąską specjalizację działów i zespołów roboczych oraz dużą świadomość praw autorskich wśród osób pracujących przy digitalizacji. W aspekcie technologicznym respondenci za istotne uznali archiwizowanie kopii cyfrowych w osobnych repozytoriach i wprowadzenie systemu całościowego zarządzania procesem digitalizacji (Polona). W odniesieniu do „czasu obiektywnego” koniec lat 90. XX wieku to okres kształtowania się pierwszych idei, pomysłów gromadzenia i udostępniania zasobów (np. publiczne zbiórki fotografii przez Ośrodek „Brama Grodzka – Teatr NN”). Początek XXI wieku to okres opracowania procedur i standardów związanych z digitalizacją niektórych typów zbiorów (np. historia mówiona). Druga połowa pierwszej dekady XXI wieku to okres zmian systemu internetowego do obsługi procesu digitalizacji oraz wdrażanie profesjonalnego sposobu archiwizowania materiałów cyfrowych (macierz, taśmy LTO). W ostatnich latach (2010–2014) pojawiają się nowe wersje stron, w których wprowadza się m.in. zmiany interfejsu, systemu udostępniania, opisu i sposobu wyszukiwania obiektów.

Kierunek zmian w zakresie organizacji procesu digitalizacji przede wszystkim wymusza bardzo dynamiczna zmiana technologii. Respondenci wskazują na coraz lepszy sprzęt (skanery, aparaty fotograficzne), który umożliwia uzyskanie skanów o lepszej jakości, zwiększa szybkość i efektywność skanowania:

Przede wszystkim inne rozdzielczości są, przede wszystkim jest większa dbałość o jakość. Technologia skanowania rozwija się wraz z rozwojem sprzętu. Znaczący, w tej chwili one są już tak bardzo nieinwazyjne, to światło jest takie delikatne przede wszystkim. Jest też coś takiego, że możemy pojedyncze dokumenty wrzucać jak do kserokopiarki się kładzie taki stosik i one po prostu przelatują na drugą stronę. Możemy skanować mikrofilmy, w bardzo dobrej jakości, wtedy skany nam wychodzą. Większość naszych czasopism jest skanowanych z mikrofilmem [...] Coraz więcej, coraz szybciej i coraz lepiej [R11].

Respondenci zwracają również uwagę na coraz bardziej pojemne serwery umożliwiające większą efektywność. Kierunek zmian w dużych instytucjach wyznacza automatyzacja procesu digitalizacji. Twórcy portali zwracają uwagę na zawrotne tempo przemian technologicznych, które oceniają jako bardzo korzystne.

Ponadto respondenci podkreślają moment przejścia od „projektowości” w kierunku digitalizacji masowej (Polona) dzięki wykorzystaniu sprzętu przemysłowego do digitalizacji. Przemiany w tych instytucjach przebiegają w kierunku całościowego systemu zarządzania procesem od pozyskiwania, poprzez skanowanie, archiwizowanie i udostępnianie zasobów (Polona). Respondenci zwracają też uwagę

na zmianę podejścia konserwatorów i muzealników, którzy wcześniej – w trosce o zagrożenie dla żywotności obiektów zabytkowych na skutek stosowania starych inwazyjnych maszyn do digitalizacji – podchodzili z dużą niechęcią do tego procesu. Ostatnie lata przyniosą też wzrost zainteresowania respondentów nowymi metodami skanowania w technologii 3D oraz wykorzystania aplikacji mobilnych.

W przypadku instytucji „oddolnych” dynamika zmian nie jest aż tak szybka. Niektórzy respondenci z trudem wskazywali punkty zwrotne w swojej działalności. O ile ich działalność zbieżna jest z ogólnym kierunkiem przemian związanych ze zmianami technologicznymi (zmiana sprzętu do skanowania, fotografii, modyfikowanie interfejsu strony etc.), o tyle w przypadku niektórych portali bardziej charakterystyczna jest cykliczność niż jednokierunkowość. O niektórych portalach można też mówić, że „nie nadążają” za ogólnymi trendami i „zatrzymały” się na pewnym etapie, jeśli chodzi o technologię i praktyki związane z digitalizacją. Na uwagę jednak zasługuje entuzjazm osób zaangażowanych w działalność oraz konsekwentne zdobywanie wiedzy, umiejętności i kompetencji w zakresie digitalizacji.

Niemal wszyscy respondenci związani z publicznymi podmiotami od początku swojej działalności zakładali całkowicie otwarty dostęp do zasobów (brak logowania, rejestracji, opłat etc.) Bardzo ważną – w ocenie respondentów – praktyką jest bieżąca aktualizacja udostępnianych zasobów oraz zmiana formatu danych na bardziej przyjazny użytkownikom. Zmiany związane z udostępnianiem zasobów przebiegają w kierunku wystandaryzowanej procedury przeglądania zasobów na stronie. W przypadku niektórych portali widoczna jest też automatyzacja systemu aktualizacji zasobów (Polona, Śląska Biblioteka Cyfrowa). Respondenci związani zarówno z portalami „odgórnymi”, jak i podmiotami „oddolnymi” jako istotny etap związany z udostępnianiem zasobów wymieniają działania związane z angażowaniem odbiorców w swoją działalność (wystawy, warsztaty) i poprzez to budowanie sieci społecznej wokół ich przedsięwzięcia. Zmiany w sposobie udostępniania zasobów w ostatnich latach koncentrują się wokół wdrażania nowych udogodnień dla użytkowników Internetu: tworzenie wersji stron oraz aplikacji na urządzenia mobilne (przewodniki na smartfon z wykorzystaniem poszerzonej rzeczywistości); szerokie wykorzystanie Facebooka w udostępnianiu obiektów (linkowanie) oraz wizualizacja obiektów w postaci modeli 3D.

Respondenci dostrzegają bardzo istotną zmianę podejścia do użytkowników zarówno ze strony twórców portali „odgórnych”, jak również ze strony instytucji „oddolnych”:

Myślę, że dostęp przez media społecznościowe, to, że muzea mają swoje strony, wrzucają linki na Facebook. Pozwala to ludziom tworzyć wizerunek siebie, jako osoby zainteresowanej sztuką. Myślę, że ludzie czują się lepsi, że w taki dość prosty sposób jak udostępnienie czegoś mogą dalej przekazywać tę wiedzę. Myślę, że to też się staje modne, jakieś akcje w muzeach, typu selfie z obrazem, czy z rzeźbą. Wyjście tych instytucji do ludzi, sprawia, że to się rozszerza. Instytucje nie są już tak sztywne, dzięki digitalizacji wychodzą do użytkownika, który jest w sieci. Jest tam o wiele więcej ludzi niż tych, którzy są w stanie przyjść do muzeum [R19].

Zdaniem respondentów zmiany modelu komunikowania pomiędzy twórcami i odbiorcami pod wpływem mediów społecznościowych zmierzają ku większej

równowadze we wzajemnej komunikacji (mniej formalne kontakty); niwelowaniu barier pomiędzy odbiorcami i twórcami portalu oraz zwiększającego się wpływu użytkowników na działania twórców portalu. O ile początkowe formy komunikacji twórców z odbiorcami odbywały się poprzez pojedyncze kanały, o tyle obecnie nastąpił znaczny wzrost liczby kanałów komunikacji, wśród których dominującą rolę zaczyna pełnić Facebook – jako nieodzowny element kontaktu pomiędzy twórcami i użytkownikami portalu. Jednocześnie respondenci nie rezygnują z innych form kontaktu z odbiorcą, z których za najcenniejszy uznają bezpośredni kontakt przy okazji spotkań, warsztatów, prezentacji i innych wydarzeń. Respondenci związani z dużymi instytucjami zwracają uwagę na specjalizację w kontaktach z odbiorcami (Polona), która polega na tym, iż odpowiednie osoby odpowiadają na zapytania odbiorców zgodnie ze swoim wąskim obszarem działalności (prawo, problemy techniczne). W przypadku respondentów związanych z podmiotami „oddolnymi” bardzo widoczne jest wykorzystanie mediów społecznościowych (Facebook, YouTube) w celu informowania o aktualizacjach na witrynie, wydarzeniach i ciekawostkach związanych z ich działalnością. Jest to też dla respondentów istotny kanał komunikacji pozwalający na pozyskanie informacji zwrotnych od użytkowników. Bardzo silne w podejściu tych respondentów jest dążenie do budowania za pomocą serwisu środowiska, społeczności, sieci kontaktów między osobami, które się znają, wymieniają własnymi doświadczeniami i angażują się we wspólne przedsięwzięcie.

Większość respondentów pozytywnie ocenia zmiany w zakresie działalności związanej z organizacją procesu digitalizacji, udostępniania, komunikacją z odbiorcami i upowszechnianiem zasobów postrzegając je, jako stopniowy rozwój. Na taką ocenę wpływają takie czynniki, jak: standaryzacja działalności, postęp technologiczny, wzrost świadomości związanej z procesem digitalizacji, zmiana mentalności muzealników, twórców i użytkowników serwisów. Respondenci często deklarują poczucie satysfakcji z pracy, którą oceniają, jako kreatywną i ciekawą. Duże zadowolenie z pracy wynika też z pozytywnych informacji zwrotnych od użytkowników serwisów.

Wśród respondentów pojawiają się mniej liczne – ale istotne – krytyczne oceny kierunku rozwoju digitalizacji w szerszym – krajowym – kontekście. Negatywna ocena zmian dotyczy w szczególności niewłaściwej koordynacji działań digitalizacyjnych na szczeblu centralnym i złego systemu finansowania. Respondenci oceniają niektóre działania instytucji centralnych, jako marnotrawienie dotychczasowych osiągnięć i projektów digitalizacyjnych wykonanych na szczeblu samorządowym poprzez niewłaściwą politykę finansowania działalności digitalizacyjnej.

Krytyczne wypowiedzi respondentów wskazują na potencjalny obszar napięcia pomiędzy instytucjami państwowymi i samorządowymi oraz zróżnicowane postrzeganie liderów, czy instytucji, które powinny – w odczuciu respondentów – pełnić rolę ekspercką w dziedzinie digitalizacji w Polsce. Z jednej strony niektórzy respondenci kwestionują w roli lidera Centra Kompetencji ds. Digitalizacji, z drugiej – wyrażają niepokój o to, iż w Polsce jest zbyt wiele podmiotów, które mają ambicje do bycia wzorcowymi i kreowania standardów i procedur w zakresie digitalizacji. Zdaniem niektórych respondentów, zmiany w dziedzinie digitalizacji cechuje brak koordynacji działań, brak perspektywicznego, strategicznego podejścia, czego

Tabela 2. Wewnętrzne i zewnętrzne determinanty działalności w opinii respondentów (N=19)

Czynniki zewnętrzne	Czynniki wewnętrzne
ZAGROŻENIA: • Brak jednolitej strategii cyfryzacji/digitalizacji w Polsce • Słaba koordynacja działań digitalizacyjnych w skali kraju – „dublowanie”/powtórne digitalizowanie tych samych obiektów • Sprowadzanie digitalizacji tylko do procesu cyfrowego przetworzenia – brak namysłu/strategii udostępniania i upowszechniania • Zbyt niski budżet przeznaczony na digitalizację • Projektowe finansowanie digitalizacji, które powoduje problemy z utrzymaniem zasobów po zakończeniu projektu oraz brak stabilności finansowej podmiotu • Marnotrawstwo środków publicznych na skany niskiej jakości • Niewielki stopień otwartości i gotowości wsparcia dla inicjatyw oddolnych ze strony instytucji publicznych • Brak możliwości finansowania inicjatyw digitalizacyjnych realizowanych przez osoby fizyczne ze środków publicznych • Brak ogólnie przyjętych standardów digitalizacji niektórych typów zasobów (historia mówiona); zróżnicowane praktyki i procedury w instytucjach • Skomplikowane i niejasne procedury związane z prawem autorskim, prawo dotyczące znalezisk • Bardzo szybkie tempo zmian technologicznych • Utrudniony dostęp do zasobów archiwów publicznych (biurokracja) • Bardzo niska wiedza i świadomość możliwości wykorzystania zasobów cyfrowych (np. w edukacji) • Bariera mentalna: obawy muzealników, brak wiedzy ze strony urzędników i osób decyzyjnych • Słaba ochrona znalezisk archeologicznych ze strony państwa • Ekonomiczne podejście do zasobów – grabież znalezionych artefaktów	SŁABE STRONY: • Zbyt słaba infrastruktura (sprzęt) • Niedobór dobrze wykształconej kadry • Nienadążanie za zmianami technologicznymi • Niskie kompetencje techniczne (inicjatywy oddolne) • Nieuczciwe wykorzystywanie zasobów cyfrowych przez użytkowników • Brak czasu, cykliczność prac digitalizacyjnych (inicjatywy oddolne) • Ograniczenia związane z wykorzystywanymi technologiami archiwizacji i udostępniania (dLibra) • Bariery mentalne muzealników (obawa przed digitalizacją zbiorów) • Trudności w pozyskaniu finansowania przez instytucje oddolne • Brak pieniędzy na prowadzenie działalności • Brak długofalowej strategii • Brak stabilności (projektowy cykl organizacji pracy)

Źródło: badanie własne, 2016

przykładem są raz wykonane skany, które są „porzucane”, nieaktualizowane, żyją własnym życiem w formatach, które już od wielu lat nie są wspierane (*déjà vu*). Niektórzy respondenci zwracali uwagę na fakt, iż nie ma wyraźnego przekazu od organów nadrzędnych „jak digitalizować”, inni natomiast twierdzili, iż takie wytyczne istnieją, ale nie są przez osoby zajmujące się digitalizacją respektowane.

W swojej ocenie dotychczasowej działalności związanej z digitalizacją i upowszechnianiem zasobów online respondenci dwukrotnie częściej wskazują na te czynniki, które postrzegają, jako słabe strony (czynniki wewnętrzne) i zagrożenia (czynniki zewnętrzne) niż mocne strony (czynniki wewnętrzne) i szanse (czynniki zewnętrzne). Respondenci wymieniają przede wszystkim zagrożenia w takich obszarach, jak: polityka, prawodawstwo, rozwój technologii etc. Wśród zagrożeń i słabych stron działalności respondentów największą rolę odgrywają czynniki organizacyjne (brak koordynacji, długofalowej strategii i ujednolicenia procedur), finansowe (niski budżet przeznaczony na digitalizację, niespójne kryteria finansowania projektów), prawne (zawiłe zapisy w prawie autorskim) oraz technologiczne (zbyt szybkie zmiany, które powodują nienadążanie respondentów z ich zastosowaniem). Syntetyczną diagnozę problemów związanych z digitalizacją, której autorami są sami twórcy portalu przedstawiono w tabeli 2.

Podsumowanie

Przedstawione powyżej wyniki badania potwierdzają tezę o częściowej realizacji założeń i wytycznych dotyczących szerokiego dostępu do zasobów i społecznej partycypacji w procesie digitalizacji w Polsce, zawartych w dokumentach prawnych. Możemy stwierdzić, iż proces digitalizacji zasobów dziedzictwa kulturowego w Polsce wciąż znajduje się w stadium przejściowym. Doświadczenia twórców portali internetowych wskazują na dynamiczne kształtowanie się wystandaryzowanego i planowego systemu organizacji procesu cyfrowej archiwizacji obiektów. Wciąż nie ma ona jednak charakteru powszechnego i zależy od typu podmiotu, który prowadzi portal. Wypowiedzi respondentów wskazują też na umiarkowane, chociaż stopniowo zwiększające się – zaangażowanie twórców portali w rozpoznanie potrzeb użytkowników oraz intensywne upowszechnianie zasobów różnymi kanałami. Twórcy portali pozytywnie oceniają kierunek zmian w obszarze digitalizacji, udostępniania i upowszechniania zasobów kulturowych w Internecie – dostrzegając korzystne procesy, takie jak: rządowe programy finansowania działalności, rozwój technologii, moda na archiwistykę społeczną, dobrze wyszkolona kadra instytucji kultury, dobre zaplecze infrastrukturalne. Jednocześnie twórcy portali krytycznie podchodzą do swojej działalności dostrzegając w niej wiele trudności i barier składających się na słabe strony (czynniki wewnętrzne) i zagrożenia (czynniki zewnętrzne). Wśród tych czynników największą barierę stanowią – w ocenie respondentów – brak jednolitej strategii digitalizacji w Polsce, słaba koordynacja tego procesu w skali kraju, bardzo szybkie tempo przemian technologicznych, projektowy cykl pracy w ramach działalności digitalizacyjnej i słabe wsparcie systemowe dla archiwistyki społecznej.

Bibliografia

- Batorski D. (2013). *Polacy wobec technologii cyfrowych – uwarunkowania dostępności i sposobów korzystania. Diagnoza Społeczna 2013 Warunki i Jakość Życia Polaków – Raport*. [Special issue]. Contemporary Economics, 7.

- Blumer H., & Woroniecka G. (2007). *Interakcjonizm symboliczny: perspektywa i metoda*. Kraków: Zakład Wydawniczy 'NOMOS'.
- CBOS 2014. *Internauci 2014*. Komunikat z badań CBOS, nr 82/2014, Warszawa, czerwiec 2014, [online:] http://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2014/K_082_14.PDF [dostęp: 17.03.2015].
- Dzięglewski M., Guzik A. (2016b). *Digitalizacja, udostępnianie i upowszechnianie zasobów kultury w doświadczeniu twórców wybranych portali internetowych w Polsce*. Kraków: Wydawnictwo Małopolskiego Instytutu Kultury, [online:] http://cyfrowedziedzictwo-kulturowe.mik.krakow.pl/files/bwk_digitalizacja_udostepnianie1.pdf.
- Dzięglewski M., Guzik A. (2016a). *Procesy digitalizacji dziedzictwa: prawodawstwo, typy repozytoriów i przykłady ich wykorzystania w latach 2004–2014*. Kraków: Wydawnictwo Małopolskiego Instytutu Kultury, [online:] <http://badania-w-kulturze.mik.krakow.pl/files/ProcesDigitalizacji-ostateczny.pdf>.
- Dzięglewski M., Juza M. (2015). *Praktyki i strategie upowszechniania i odbioru dziedzictwa kulturowego. Raport metodologiczny*. Kraków: Wydawnictwo Małopolskiego Instytutu Kultury, [online:] <http://e-sklep.mik.krakow.pl/ebooks/raport-metodologiczny-cdk.pdf>.
- Filiciak M., Hofmokl J., Tarkowski A. (2012). *Obiegi kultury. Społeczna cyrkulacja treści. Raport z badań*. Warszawa: Centrum Cyfrowe Projekt Polska.
- Mead G.H. (1975). *Umysł, osobowość i społeczeństwo*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Narodowe Archiwum Cyfrowe, [online] <https://www.nac.gov.pl/archiwum-cyfrowe/digitalizacja/> [dostęp: 17.03.2015].
- Nieroba E., Czerner A., Szczepański M.S. (red.) (2009). *Między nostalgią a nadzieją. Dziedzictwo kulturowe w ujęciu interdyscyplinarnym*. Opole: Uniwersytet Opolski.

Digitalization of cultural heritage in the experience of architects of on-line repositories

Abstract

Digitalization of cultural heritage is a multi-faceted process, which began in Poland at the end of 20th century. The process includes: digital archiving, sharing and dissemination of – widely understood – objects of culture. The architects of repositories with digitized cultural objects stand for the base of knowledge on the course of this process. The research on the experience of repositories' architects enables one to diagnose the issues and barriers in digitalization, sharing and dissemination of digital surrogates of the cultural objects. Moreover, such research enables one to describe the changes which occurred in this field in the period of 2004–2014. In the article we present the finding of our qualitative research, which we conducted at the beginning of 2016, which was aimed at the description of the process of digitalization and indication of changes in this field.

Key words: cultural heritage, digitalization, archiving, sharing, dissemination, objects of culture